



دانشگاه علوم پزشکی همدان  
دانشکده بهداشت

## شیوه نامه مدیریت تدوین، بازنگری و ارزشیابی برنامه های درسی

**ماده ۱- مقدمه و ضرورت:** نیازهای فزاینده جامعه در حال تغییر و انتظارات روبه رشد جامعه به همراه سرعت روزافزون علوم بشر از محرکه های اصلی نظام سلامت در کشور محسوب می شود که به تبع آن، نیاز به تدوین یا بازنگری محتوای آموزشی دروس در جهت پاسخگویی به نیازهای جامعه در حال تغییر و حرکت به سوی پرورش خلاقیتها و کارآفرینی برای دانشجویان فعلی و دانش آموختگان آتی که از ویژگیهای دانشگاه های نسل سوم چهارم محسوب می شود بیش از گذشته احساس می گردد. بر اساس این دیدگاه، برنامه درسی، بعنوان فرایندی در حال توسعه و شکل گیری است و رویکردی مشارکتی و تعاملی دارد. لذا برنامه درسی یک فرایند در حال تکوین است که ارزیابی آن باید بطور دوره با ماهیت و موقعیت های در حال تغییر و گاه غیرقابل پیش بینی بتواند خود را مطابقت دهد و از سوی دیگر، با تعاملات گروه هایی که در فرایند توسعه برنامه درسی مشارکت دارند از جمله، متخصصین، برنامه ریزان درسی، مدرسین و فراگیران سازگار نماید.

به همین دلیل، به روز رسانی محتوای دروس، تدوین برنامه درسی جدید یا بازنگری برنامه درسی فعلی و یا ایجاد رشته یا گرایشهای جدید، مستلزم طراحی یک شیوه نامه جامع با در نظر گرفتن الزامات و اصول مبتنی بر آیین نامه های آموزشی، سند راهبردی دانشگاه در حوزه آموزش و همچنین منطبق بر آیین نامه شرح وظایف مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه علوم پزشکی همدان باشد. از سوی دیگر، این به روز رسانی باید مبتنی بر پاسخگویی به نیازهای جامعه، عملکرد سایر دانشگاههای کشور و همچنین دانشگاههای پیشرفته دنیا انجام شود. از سایر اهداف برنامه ریزی درسی در دانشگاه می توان به ایجاد هماهنگی و تناسب بین برنامه های درسی با امکانات و توانمندی های اعضای هیئت علمی دانشگاه و ایجاد صلاحیتهای حرفه ای لازم در دانش آموختگان مختلف برای ورود به بازار کسب و کار اشاره نمود.

## ماده ۲- تعاریف:

۱-۲- برنامه درسی ( curriculum ): مبتنی بر گامهای ششگانه توصیه شده در رویکرد Kern می باشد که مشتق است بر، طرح مشکل اولیه، نیازسنجی از گروه هدف اعم از فراگیران مقطع، مدرسین و برنامه ریزان رشته، بیماران و مددجویان، تعیین اهداف کلی، اهداف اختصاصی، اهداف کاربردی، راهکارها و روشهای یاددهی-یادگیری، رسانه های آموزشی و محتوای درسی، اجرای برنامه درسی و روشهای ارزشیابی فراگیران و دریافت بازخورد از فراگیران که در

مجموعه یک برنامه درسی رشته و مقطع خاص برای هر درس تعریف می گردد. جدا از مفاهیم و برداشتهای موجود هر برنامه درسی باید حداقل ۴ جزء اساسی داشته باشد:

الف- محتوا (content)

ب- استراتژی های یاددهی - یادگیری

ج- فرایندهای ارزشیابی فراگیران

د- فرایندهای ارزیابی خود برنامه درسی

برنامه درسی در سه سطح بررسی می شود: سطح برنامه یا کوریکولومی که توسط بورد رشته تدوین می شود، کوریکولومی که توسط گروه ارائه و تدریس می شود و کوریکولومی که توسط فراگیران آموخته می شود.

۲-۲- تدوین برنامه درسی: تهیه، برنامه ریزی مفاد درسی و ارائه یک درس جدید که برای اولین بار در یک رشته /مقطع تعریف می شود که غالباً بر اساس نیازهای جامعه، تقاضا یا نیازسنجی از فراگیران / دانش آموختگان رشته انجام می شود.

۲-۳- بازنگری برنامه درسی: اصلاح، تکمیل، حذف، بازنویسی، ادغام یا تغییر عنوان درس یا محتوای برخی سرفصلهای درس بر مبنای ارزشیابی یا تغییر نیازهای فراگیران یا جامعه هدف، الزامات قانونی و یا تغییر سیاستهای کشوری بنا به ضرورت زمان و نگرش تازه به دانش یا مهارت جدیدی است که قبلاً در برنامه گنجانده نشده است.

۲-۴- دوره یا مقطع تحصیلی: هریک از دوره های تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای تخصصی، دکترای حرفه ای و یا دستیاری تخصصی و فلوشیپ / فوق تخصصی پزشکی را شامل می شود.

۲-۵- رشته تحصیلی: به کلیه دروس دانشگاهی اطلاق می شود که طی دوره یا مقطع تعریف شده ای ارائه می شوند و حاوی اهداف مرتبط با محتوای تخصصی و عمومی مورد نیاز برای یک حرفه خاص می باشند.

۲-۶- گرایش: به شاخه های مختلف یک رشته تحصیلی گفته می شود که تخصص مشخصی را معنا می بخشد. اغلب دروس در بین گرایش ها مشترک بوده اما اختلاف دروس در دو گرایش از یک رشته بین ۷ تا ۳۰ درصد کل واحدهای دوره باید باشد.

۲-۷- تدوین یا ایجاد گرایش یا رشته جدید: طراحی برنامه، تهیه محتوا و ارائه گرایش یا رشته ای جدید که تاکنون در دانشگاه ارائه نشده و بر اساس تغییرات به روز علمی آن رشته و نیازهای در حال تغییر جامعه برای پاسخگویی به آن نیازها غالباً از سوی گروه آموزشی پیشنهاد و برگزار می گردد.

۲-۸- دروس عمومی: دروسی هستند که گذراندن آنها برای همه فراگیران مقاطع کارشناسی یا دکترای حرفه ای در دانشگاه الزامی بوده و بصورت یکسان ارائه می شوند.

۹-۲- دروس اجباری یا تخصصی: دروسی هستند که اجزای اصلی یک برنامه درسی برای آن مقطع محسوب می شوند که افزایش دانش، مهارت و تغییر نگرش فراگیران منجر می شوند و فراگیران ملزم به گذراندن و کسب نمره قبولی از آن هستند.

۱۰-۲- دروس اختیاری: دروسی هستند که فرگیران بنا به علائق و درخواست خود می توانند تا سقف مشخص شده در برنامه درسی رشته در هر مقطع انتخاب نمایند و در معدل نهایی تاثیر دارد.

۱۱-۲- دروس جبرانی: دروسی که با توجه به نیازهای فراگیران و تشخیص گروه آموزشی برای جبران کمبود مهارت یا دانش لازم فراگیران ملزم هستند آنها را بگذرانند که مانند دروس اختیاری، تا سقف مشخصی در هر مقطع تحصیلی ارائه می شود و در معدل نهایی نیز تاثیر دارد.

### ۳- ارکان مدیریت تدوین و برنامه ریزی درسی :

۱-۳- گروه آموزشی: گروه با مسئولیت معاون آموزشی گروه در ترکیبی که گروه در نظر می گیرد، برنامه های مورد نظر را بررسی و نتیجه را بعد از تصویب گروه در اختیار شورای آموزشی دانشکده قرار می دهد.

۲-۳- شورای آموزشی دانشکده: این شورا در کمیته ای مشتمل بر معاون آموزشی دانشکده، مدیر مرکز توسعه دانشکده، مدیر گروه و حداقل دو نفر از اعضای هیئت علمی با تجربه و متخصص گروه آموزشی موضوع را بررسی کرده و برای تصمیم گیری در اختیار شورا قرار می دهد.

۳-۳- واحد برنامه ریزی درسی مرکز مطالعات : شامل مسئول کارشناسان این کارگروه و کارشناسان برنامه ریزی درسی در آن واحد می باشند که مسئولیت ارزیابی برنامه های درسی پیشنهادی ارائه شده از سوی دانشکده و گروه های آموزشی مختلف را بر اساس استانداردهای علمی برنامه ریزی درسی دارا می باشند. این کارگروه از متخصصین داخل دانشگاه و در همان رشته و در صورت صلاحدید از رشته های مرتبط و یا از متخصصین مجرب سایر دانشگاه ها می تواند کمک بگیرد.

۴-۳- شورای آموزشی دانشگاه : شامل معاون آموزشی دانشگاه و نمایندگان یا ترجیحا مدیران گروه های آموزشی و کارشناسان اداره برنامه ریزی دانشگاه می باشند.

### ۴- تدوین برنامه درسی یا گرایش جدید:

بر اساس مراحل ششگانه توصیه شده توسط Kern به شرح زیر انجام می شود:

۱-۴- تعریف مشکل:

۱-۱-۴- تبیین منطقی طراحی کوریکولوم

۲-۱-۴- برخاسته بودن برنامه بر مبنای مشکلات و نیازهای مشاهده شده در بیماران و جامعه

۳-۱-۴- تعریف گروه هدف اولیه و نهایی برنامه درسی مشخص باشد شامل: مدرسین علوم پزشکی، فراگیران، ارائه دهندگان خدمات بهداشتی، مددجویان / بیماران، جامعه

۴-۱-۴- توصیف اهمیت و ضرورت وجود برنامه درسی

۵-۱-۴- تعریف پیامدهای بالینی برنامه درسی بر متغیرهای سلامت، کیفیت زندگی و رضایتمندی بیماران، هزینه های مصرفی و چگونگی به کارگیری منابع مادی و انسانی، ثمربخش بودن نتایج برنامه بر کارکرد اجتماعی

۲-۴- نیازسنجی:

۱-۲-۴- شناسایی و تحلیل نقادانه نیازهای مراقبت از سلامت یا مشکلات مرتبط با آن

۲-۲-۴- تحلیل رویکرد فعلی این نیازها و مشکلات بر سیستم آموزش پزشکی، ارائه دهندگان خدمات و مراقبتهای سلامت، بیماران و جامعه

۳-۲-۴- شناسایی رویکرد مطلوب در بین رویکردهای جاری

۴-۲-۴- شناسایی نیازها و ترجیحات فراگیران و سایر ذی نفعان

۵-۲-۴- ایجاد انگیزش و درگیر نمودن فراگیران در فرایند یادگیری

۶-۲-۴- اطمینان از کارآمدی برنامه درسی و عدم همپوشانی رشته درسی جدید با رشته/های دیگر

این مرحله بوسیله مجموعه راهکارهایی همچون بحث در گروه های متمرکز (focus group discussions)، پانل خبرگان (expert panel)، مشاهده، مصاحبه های نیمه ساختاریافته رسمی، سنجش نظرات توسط پرسشنامه با گروه های هدف، انجام می گردد.

۳-۴- تعریف اهداف کلی:

در تعریف اهداف موارد زیر باید مستتر باشند:

۱-۳-۴- مبتنی بر نیازسنجی از گروه هدف باشند

۲-۳-۴- منطبق و همراستا با چارچوب علمی و مفاد مندرج در آیین نامه های آموزشی دوره های تحصیلی

۳-۳-۴- روشهای ارزشیابی فراگران مشخص باشند

۴-۳-۴- چشم انداز رشته در اهداف کلی مستتر باشد

۵-۳-۴- اهداف ویژه باید دارای افعال ویژه قابل اندازه گیری، مرتبط، قابل دستیابی و دارای زمان (SMART) در سه حیطة شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی باشد.

۴-۴- تعیین راهکارهای آموزشی:

روشها و راهکارهای آموزشی بادی مشتمل بر نکات زیر تعیین شوند:

ارتباط منطقی بیان اهداف درس و روش تدریس وجود داشته باشد، از روشهای مختلف آموزشی استفاده شود و قابلیت دستیابی به منابع آموزشی موجود در آن در نظر گرفته شود. بهره گیری از حداقل دو یا چند روش زیر بر حسب اهداف رفتاری درس باید قابل استفاده باشد:

۴-۴-۱- مطالعه فردی

۴-۴-۲- سخنرانی

۴-۳- آموزش مجازی تعاملی و غیرتعاملی

۴-۴-۴- بحث گروهی

۴-۴-۵- بحث در گروه های کوچک

۴-۴-۶- یادگیری مبتنی بر حل مسئله

۴-۴-۷- یادگیری مبتنی بر کارگروهی

۴-۴-۸- تدریس همتایان

۴-۴-۹- تجارب بالینی درک شده

۴-۴-۱۰- بازاندیشی

۴-۴-۱۱- ایفای نقش

۴-۴-۱۲- اجرای نمایش

۴-۴-۱۳- استفاده از بیمار استاندارد شده

۴-۵- اجرای برنامه:

در مرحله اجرا توجه به نکات زیر ضروری است و الزاما باید در برنامه پیش بینی شوند:

۴-۵-۱- شناسایی و به کارگیری منابع مادی و انسانی متناسب با برنامه

۴-۵-۲- شناسایی و دریافت حمایت لازم در اجرای برنامه

۴-۵-۳- تعیین راهکارهای اجرای برنامه

۴-۵-۴- شناسایی موانع موجود در اجرا و پیاده سازی برنامه

۴-۶- ارزشیابی و بازخورد برنامه:

در این مرحله اطمینان از برآورده شدن اهداف برنامه در سی، چگونگی بررسی ارتقای برنامه و سنجش پیشرفت تحصیلی فراگیران و همچنین، روشهای اصلاح و تکمیل نقاط ضعف برنامه باید پیش بینی شود.

بررسی متوالی ایتیمهای زیر جهت ارزشیابی برنامه درسی توصیه می شوند:

۴-۶-۱- تناسب عنوان درس با رئوس مطالب و محتوای درس

۴-۶-۲- تناسب واحدهای نظری، عملی/کارآموزی با حجم هر درس

۴-۶-۳- تناسب و کفایت اهداف و شرح دروس با محتوای آنها

۴-۶-۴- تناسب روش تدریس هر درس با نوع محتوای آن

۴-۶-۵- بررسی کفایت، تناسب و به روز بودن منابع معرفی شده برای مطالعه

۴-۶-۶- تناسب جایگاه درس در نیمسال ارائه شده در هر مقطع تحصیلی

۴-۶-۷- تناسب روشهای ارزشیابی فراگیران بر اساس اهداف رفتاری و محتوای هر درس

**۴-۷- اصول و ضوابط تدوین برنامه درسی یا گرایش جدید:**

۴-۷-۱- توجه به بروندها، پیامدها و تاثیرات اجتماعی برنامه بر سلامت جامعه

۴-۷-۲- توجه به استانداردها و تجارب دانشگاه های معتبر دنیا و بهره گیری از منابع به روز علمی در تدوین برنامه درسی جدید در صورت وجود برنامه مشابه در آن مراکز

۴-۷-۳- استفاده از نتایج مستندات پژوهش معتبر، بررسی های کارشناسی و مشاوره تخصصی افراد صاحب نظر در آن رشته

۴-۷-۴- تعریف بروندهای آموزشی ناشی از برنامه درسی جدید

۴-۷-۵- وظیفه اصلی برنامه ریزی برای برنامه درسی جدید به گروه آموزشی مربوطه در دانشگاه مرتبط می شود و مدیر گروه مسوول هدایت و پایش نحوه اجرای برنامه درسی می باشد.

**۴-۸- فرایند و گردش کار پیشنهاد برنامه درسی یا گرایش جدید:**

۴-۸-۱- پیشنهاد تدوین برنامه یا گرایش جدید توسط گروه آموزشی با مشورت چند نفر از اعضای هیئت علمی گروه یا بورد تخصصی رشته در قالب طرح پیشنهادی (پروپوزال اولیه) مبنی بر ضرورت تدوین برنامه درسی یا گرایش جدید با توصیف

اهداف کلی، اختصاصی و کاربردی، رسالت و چشم انداز برنامه درسی، و انتظاراتی که در تصویب و اجرای این برنامه در آینده متصور است

۴-۸-۲- ارسال به شورای آموزشی دانشکده و مرکز مطالعات و توسعه دانشگاه

۴-۸-۳- تصویب اولیه شورای آموزشی دانشکده و ارسال به شورای آموزشی دانشگاه

۴-۸-۴- بررسی و اعلام نظر واحد برنامه ریزی مرکز مطالعات و توسعه دانشگاه بر اساس ضوابط و مقررات آموزشی

۴-۸-۵- اعلام نظر مرکز مطالعات و توسعه و ارسال به شورای آموزشی دانشگاه

۴-۸-۶- ابلاغ تصویب برنامه درسی یا گرایش جدید توسط شورای آموزشی دانشگاه

۴-۸-۷- ارسال برنامه درسی تایید شده دانشگاه به شورای عالی برنامه ریزی وزارت متبوع

## ۵- بازنگری برنامه درسی:

۵-۱- اهداف کلی:

۵-۱-۱- به روز نمودن برنامه درسی منطبق با پیشرفت دانش مرتبط با رشته

۵-۱-۲- ارتقا کمی و کیفی برنامه درسی و جایگاه فعلی رشته در مقایسه با دانشگاه های مطرح و پیشرفته داخلی و خارجی

۵-۱-۳- استاندارد سازی برنامه درسی مطابق با معیارهای علمی و مقررات و آخرین نسخه های آیین نامه های آموزشی کشوری

۵-۱-۴- تطابق جزئیات برنامه با روش های نوین تدریس و ارزشیابی فراگیران

۵-۱-۵- همسو کردن برنامه درسی در جهت بهبود نگرش بین رشته ای، نوآوری و کارآفرینی

۵-۲- اصول و ضوابط بازنگری برنامه درسی:

۵-۲-۱- وظیفه اصلی برنامه ریزی برای برنامه درسی جدید به گروه آموزشی مربوطه در دانشگاه مرتبط می شود و لازمست سرفصلها و برنامه های درسی در تمام مقاطع تحصیلی حداقل هر ۵ سال یکبار یا بسته به شرایط رشته یا گرایش آن و تشخیصی مورد تخصصی یا گروه آموزشی زودتر از ۵ سال نسبت به بازنگری آن اقدام گردد.

تبصره ۱- رشته یا گرایش های جدید که به ۵ سال نرسیده اند شامل این بند نمی شود.

تبصره ۲- گروه آموزشی بهتر است طی فواصل زمانی یاد شده، با نظر کمیته مربوطه در گروه به جای اصلاح و تغییرات مجزای دروس، به میزان حداکثر ۲۰ درصد برنامه های درسی خود را بازنگری کند.

تبصره ۳- بازنگری مجدد برنامه های درسی منوط به یک دوره اجرا پس از انجام تغییرات است و بازنگری آن قبل از پایان این موعد، منوط به اخذ مجوز از شورای برنامه ریزی دانشگاه می باشد.

۲-۲-۵- توصیه می شود برای بازنگری سرفصل ها و دروس، استراتژی های یاددهی- یادگیری از نتایج مستندات پژوهش معتبر اخیر، بررسی های کارشناسی و مشاوره تخصصی افراد صاحب نظر در آن رشته و یا بازخورد از فراگیران رشته یا فارغ التحصیلان جدید استفاده شود.

۳-۲-۵- بازنگری برنامه درسی الزاماً با توجه به آخرین قوانین و مقررات آموزشی مندرج در آیین نامه ها و خدمات آموزشی دانشگاه انجام شود.

۴-۲-۵- هرگونه تغییر در دروس علوم پایه منوط به هماهنگی با گروه آموزشی مرتبط با آن درسی است که مسوولیت ارایه و تدریس آن را بر عهده دارد.

۵-۲-۵- تغییر عنوان برنامه درسی مجاز نمی باشد مگر آن که برنامه درسی یا گرایش جدیدی محسوب شود که مشمول ضوابط و طی کردن فرایند پیشنهاد برنامه درسی یا گرایش جدید رشته می گردد.

۳-۵- فرایند بازنگری:

۱-۳-۵- تقاضای گروه آموزشی، مورد تخصصی رشته، شورای آموزشی دانشکده یا دانشگاه می تواند مبنای شروع بازنگری قرار بگیرد.

۲-۳-۵- برر سی بازنگری در گروه آموزشی می تواند با حضور مدیر گروه و چند نفر از اعضاء علمی گروه با تمرکز بر سرفصلها، اهداف دوره/درس، تعداد واحدهای درسی، روشهای ارزشیابی فراگیران و تکمیل فرمهای درخواستی انجام پذیرد (نمونه چک لیست ارزیابی برنامه درسی در انتهای این بخش ضمیمه است).

۳-۳-۵- طرح و تصویب ضرورت بازنگری برنامه در شورای آموزشی گروه و ارسال به شورای آموزشی دانشکده

۴-۳-۵- ارسال به شورای آموزشی دانشگاه جهت تصویب و ارسال به مراجع ذیصلاح در صورتی که بازنگری کامل انجام شده باشد.

تبصره: برای فرایند بازنگری وجود صورتجلسات تخصصی گروه، شورای آموزشی دانشکده و مورد تخصصی رشته (در صورت طرح در مورد رشته) و سرفصل و برنامه درسی بازنگری شده جهت ارسال به شورای آموزشی دانشگاه الزامی هستند.